

Kryzys rosyjskich usług publicznych: zapaść gospodarki komunalnej

Miłosz Bartosiewicz

Rosyjskie usługi publiczne zmagają się z chronicznymi trudnościami wynikającymi m.in. z niedostatecznego finansowania, niedoborów kadrowych i nierównomiernego rozwoju społeczno-ekonomicznego państwa. Problemy pogłębiła agresja zbrojna Rosji na Ukrainę – przyznanie priorytetu budżetowego zbrojeniom oraz konsekwencje wojny. Kryzysem dotknięte są nie tylko kluczowe sektory, takie jak szkolnictwo czy ochrona zdrowia¹, lecz także gospodarka komunalna – wytwarzająca ok. 6% PKB państwa i zatrudniająca 2,3 mln pracowników. Rosnąca awaryjność infrastruktury, starzejące się szybko mieszkalnictwo i niewydolna gospodarka odpadami uderzają bezpośrednio w jakość życia Rosjan.

Degradacja gospodarki komunalnej w najbliższej przyszłości będzie najprawdopodobniej postępować, zaostrzana przez systemową korupcję i zaangażowanie państwa w wojnę z Ukrainą. Władze są świadome skali problemu, jednak ograniczają się przeważnie do działań doraźnych, a dotychczasowy poziom finansowania nie pozwala na odczuwalną poprawę sytuacji czy choćby zatrzymanie zapaści sieci komunalnych i zasobów mieszkaniowych. Kreml deklaruje wprawdzie zwiększenie środków na modernizację infrastruktury komunalnej i mieszkalnictwa w najbliższych latach, lecz ich efektywne wykorzystanie stoi pod znakiem zapytania. Choć konsekwencje złego stanu gospodarki komunalnej są uciążliwe dla milionów obywateli, to jest mało prawdopodobne, aby społeczne niezadowolenie na tym tle mogło mieć poważne reperkusje polityczne dla Kremla.

Awaryjna infrastruktura komunalna

Rosyjska infrastruktura komunalna od lat znajduje się w kryzysie, jednak sytuacja zauważalnie zaostrza się w ostatnich latach. Zawodność sieci w Rosji jest kilkadziesiąt razy wyższa niż w krajach europejskich. Według badań przeprowadzonych w regionach przez prokremlowski Front Ludowy pod koniec 2023 r. 60% ankietowanych doświadczyło w ciągu roku problemów z infrastrukturą komunalną (23% – z bieżącą wodą, 25% – z ogrzewaniem)². W tym samym roku liczba ofiar wypadków z tym związanych wzrosła dwuipółkrotnie – ponad 100 osób zostało rannych w wyniku pęknięcia rur, a kolejne 36 od wybuchu gazu.

¹ M. Bartosiewicz, *Kryzys rosyjskich usług publicznych: służby zdrowia, oświaty, poczty*, „Komentarze OSW”, nr 608, 27.06.2024, osw.waw.pl.

² А. Воронов, *Этажи проблем*, Коммерсантъ, 2.04.2024, kommersant.ru.

Rok wcześniej, zgodnie z oficjalnymi danymi, codziennie dochodziło średnio do 220 awarii (6600 miesięcznie) – 10% więcej niż w 2021 r.; wydłużył się również przeciętny czas napraw – z 8 do prawie 10 godzin³. Ogółem w latach 2013–2022 tylko w awariach ciepłowniczych zginęły co najmniej 104 osoby, a rannych zostało 310⁴.

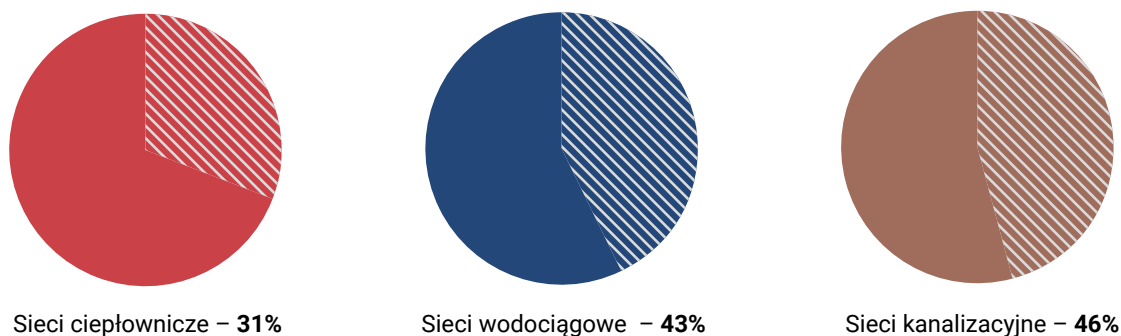
Zimą 2023/2024 r. w całej Rosji doszło do najpoważniejszej od 20 lat serii awarii infrastruktury komunalnej, która mogła dotknąć łącznie nawet kilka milionów mieszkańców. W samym tylko styczniu 2024 r. przerw w dostawach mediów doświadczyło co najmniej 1,5 mln osób. Według Ministerstwa Budownictwa FR w całym sezonie grzewczym doszło do ok. 9 tys. awarii, z czego prawie 4 tys. w ciepłownictwie. Najprawdopodobniej są to dane znacznie zaniżone, o czym świadczą liczby zgłaszane w poszczególnych regionach (np. w Petersburgu – 3,4 tys., a w Baszkortostanie – 1,3 tys.).

” **Główną przyczyną problemów jest znaczny stopień zużycia infrastruktury. Jej degradacja postępuje znacznie szybciej niż odnowa, co przyznają same władze.**

W lipcu 2024 r. w wyniku awarii Rostowskiej Elektrowni Atomowej ponad 2,5 mln mieszkańców Południowego i Północnokaukaskiego Okręgów Federalnych oraz nielegalnie anektowanych terytoriów ukraińskich zostało pozbawionych dostępu do prądu (tydzień przed zdarzeniem odcięto z kolei 600 tys. ludzi). Do licznych awarii doszło także jesienią i zimą; najpoważniejsza miała miejsce w grudniu 2024 r. w Rostowie nad Donem, gdzie bez ogrzewania pozostawało 80 tys. osób.

Główną przyczyną problemów jest znaczny stopień zużycia infrastruktury. Jej degradacja postępuje znacznie szybciej niż odnowa, co przyznają same władze⁵. Zgodnie z ich szacunkami, aby zatrzymać zapasę sieci komunalnych, należy wymieniać co roku 5% ich całkowitej długości. W maju 2023 r. Ministerstwo Budownictwa zapowiadało w ramach programu federalnego modernizację 17,5 tys. km sieci do 2024 r., czyli ok. 4,5% długości wymagającej wymiany. W grudniu 2024 r. szef resortu Irek Fajzullin, podsumowując roczne wyniki programu, poinformował o modernizacji 1,3 tys. km, zaś w styczniu 2025 r. mówił o ulepszeniu 3 tys. km sieci „w regionach” w ciągu poprzedniego roku. Większości infrastruktury nie remontowano od czasów radzieckich – od połowy lat 90. odsetek niszczących rur wzrósł ponad dwukrotnie. Ponadto realne zużycie sieci ciepłowniczych, wodociągowych i kanalizacyjnych najprawdopodobniej jest większe od raportowanego przez Rosstat.

Wykres 1. Odsetek rosyjskich sieci komunalnych* wymagających wymiany (2023 r.)

* Dane nie obejmują czterech ukraińskich terytoriów anektowanych do Rosji w 2022 r.

 infrastruktura wymagająca wymiany

Źródło: Rosstat.

³ Стратегия развития строительной отрасли и жилищно-коммунального хозяйства Российской Федерации на период до 2030 года с прогнозом до 2035 года, Рząd Federacji Rosyjskiej, 31.10.2022, government.ru.

⁴ Р. Николаева, Кровь износа, Важные истории, 20.01.2023, istories.media.

⁵ Ю. Малева, Обновление коммунальной инфраструктуры не успевают за ее ветшанием, Ведомости, 14.11.2024, vedomosti.ru.

Wyeksploatowanie sieci przekłada się na ich zmniejszoną efektywność. Do odbiorców nie dociera 23% oczyszczonej wody, zaś straty ciepła w Rosji (od produkcji do konsumpcji) wynoszą 60% (dla porównania – w Finlandii jest to 20%). Dodatkowo tempo budownictwa mieszkaniowego w aglomeracjach miejskich znacznie wyprzedziło rozwój infrastruktury komunalnej, co przekłada się na jej awaryjność. Wprawdzie według Rosstatu liczba awarii maleje z roku na rok, niemniej w świetle powyższych faktów szacunki te należy uznać za mało wiarygodne.

Stan infrastruktury komunalnej różni się przy tym w zależności od regionu, co obrazuje nierównomierny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego Rosji. Podczas gdy

» W niektórych centrach administracyjnych wymiana wymaga niemal cała infrastruktura – np. w Kyzyle (Tuwa) zużytych jest 95% sieci wodociągowych i 85% kanalizacyjnych.

w obwodzie moskiewskim zużycie sieci ciepłowniczych (31,5%) nie odbiega od średniej krajowej, to w Osetii Północnej wynosi ponad połowę (57%), a w okupowanym Sewastopolu przekracza 90%. W najlepszym stanie ciepłownictwo jest w Moskwie (1% zużycia; stolica cierpi jednak przy tym na ponadprzeciętne wyeksploatowanie wodociągów i kanalizacji). W niektórych centrach administracyjnych wymiana wymaga niemal cała infrastruktura – np. w Kyzyle (Tuwa) zużytych jest 95% sieci wodociągowych i 85% kanalizacyjnych, a w Anadyrze (Czukocki Okręg Autonomiczny) – 88% sieci ciepłowniczych. Choć dostęp do wysokiej jakości wody pitnej ma 88,6% Rosjan, to w Kałmucji jest to zaledwie 8% populacji, a trzy czwarte wodociągów w tej republice nie spełnia norm sanitarnych. Problemy w tym zakresie ma również m.in. Dagestan, gdzie regularnie dochodzi do przypadków zatruc. Z kolei w obwodzie astrachańskim bolączką jest scentralizowane zaopatrzenie w wodę, do którego dostęp ma tylko jedna czwarta miejscowości, zamieszkiwana przez 77% ludności.

Infrastrukturę komunalną dodatkowo obciąża inwazja Rosji na Ukrainę. Nałożone na FR sankcje ekonomiczne zakłóciły łańcuchy dostaw, co wpłynęło na harmonogram prac renowacyjnych i instalacji nowych sieci. Ponadto część niezbędnego sprzętu, komponentów i materiałów objęto międzynarodowymi restrykcjami, co wymusza droższy import równoległy lub substytucję.

Co więcej, rosyjskie regiony partycypują w odbudowie okupowanych terytoriów ukraińskich. Sprawują bowiem swoisty „patronat” nad poszczególnymi miastami i rejonami. Według ministra Fajzullina w kwietniu 2024 r. w prace w obwodzie chersońskim zaangażowanych było 7 regionów, w zaporoskim – 16, w tzw. Donieckiej Republice Ludowej (DRL) – 27, a w Ługańskiej RL – 33⁶. W grudniu 2024 r. Władimir Putin stwierdził, że dzięki funduszom z kasy regionów od 2022 r. odtworzono łącznie 10 tys. różnych obiektów użyteczności publicznej⁷. Na przykład Inguszetia, jeden z najsłabiej rozwiniętych rosyjskich regionów, na własny koszt odtwarza infrastrukturę komunalną w okupowanym Mołoczańsku (obwód zaporoski).

Władze mają świadomość skali problemu, jednak przyjmują postawę reaktywną, ograniczając się do demonstracyjnych kroków obliczonych na uspokojenie opinii publicznej (takich jak zaostrenie kar dla dostawców usług komunalnych) lub działań doraźnych ukierunkowanych na łagodzenie skutków awarii, często kontrproduktywnych. Wraz z inwazją Rosji na Ukrainę przyspieszyła nacjonalizacja aktywów elektrociepłowniczych, choć awaryjność publicznych sieci jest średnio prawie półtorakrotnie wyższa niż prywatnych⁸. W efekcie na tym polu angażują się przeważnie duże podmioty blisko powiązane z Kreml, co negatywnie odbija się na funkcjonowaniu infrastruktury. Przykładowo, w Saratowie, gdzie za ciepłownictwo odpowiada największy prywatny rosyjski holding energetyczny T Plus,

⁶ Марат Хуснуллин провёл совещание по восстановлению новых регионов, Rząd Federacji Rosyjskiej, 4.04.2024, government.ru.

⁷ Итоги года с Владимиром Путиным, Administracja Prezydenta Rosji, 19.12.2024, kremlin.ru.

⁸ Д. Таланова, С. Тепляков, Кто на хозяйстве?, Новая газета Европа, 12.02.2024, novayagazeta.eu.

kontrolowany przez oligarchę Wiktora Wekselberga, doszło do awarii, która dotknęła 180 tys. osób, a regionalne ministerstwo skarżyło się na dwukrotny wzrost usterek w obiektach zarządzanych przez ten podmiot. Zarazem nawet tak silni gracze nie mogą być pewni swojej pozycji, czego dowodzi przejście przez państwo części akcji specjalizującej się w sprzedaży energii firmy z Komi wchodzącej w skład T Plus⁹.

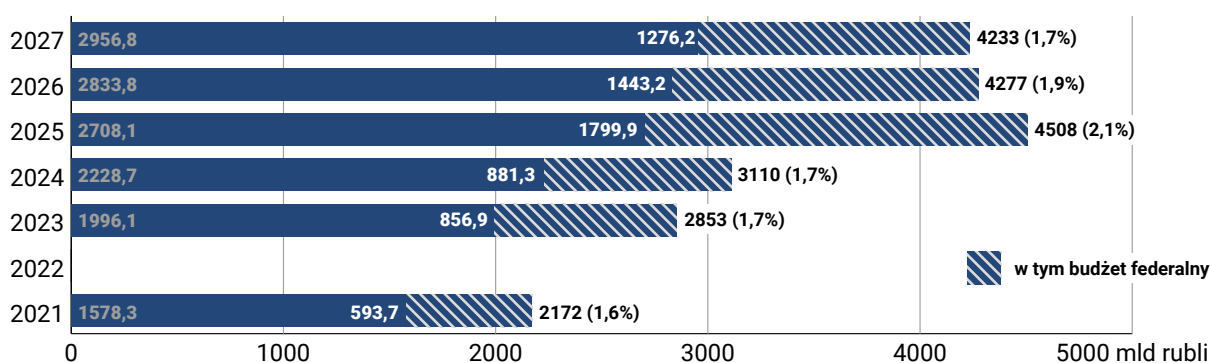
Niewystarczający udział prywatnego biznesu w rozwoju i utrzymaniu infrastruktury komunalnej (np. do końca 2023 r. w energetyce ciepłej zawarto umowy koncesyjne

» **Seria awarii infrastruktury komunalnej na przełomie 2023 i 2024 r. skłoniła władze do zwiększenia środków na gospodarkę komunalną i mieszkalnictwo w planach budżetowych na najbliższe lata.**

o wartości 830 mld rubli przy oczekiwaniach rządu 2 bln) dodatkowo jest ograniczonym niedostatecznie wysokim poziomem i sztywnością taryf komunalnych. Do ich podnoszenia Kreml podchodzi ostrożnie z uwagi na związane z tym ryzyka natury politycznej i społecznej. W 2022 r. 13% rosyjskich rodzin miało trudności z opłaceniem rachunków za usługi komunalne, zaś w 2024 r. zadłużenie w spłacie wyniosło prawie 900 mld rubli. Ostatnia indeksacja (różna dla poszczególnych regionów) miała miejsca w lipcu 2024 r. po półtorarocznej przerwie.

Dotychczasowy poziom finansowania nie pozwalał na odczuwalną poprawę sytuacji czy choćby zatrzymanie degradacji sieci komunalnych. Seria awarii infrastruktury komunalnej na przełomie 2023 i 2024 r. skłoniła władze do zwiększenia środków na gospodarkę komunalną i mieszkalnictwo (a także do udziału budżetu federalnego w tych wydatkach) w planach budżetowych na najbliższe lata (według poprzedniej wersji planów z września 2023 r. miały one ulec redukcji¹⁰). Zapowiedzi te mają jednak charakter głównie deklaracyjny i są podyktowane w pierwszej kolejności potrzebą polityczną (w 2027 r. wydatki w ujęciu procentowym zrównają się już z poziomem z 2023 r.). Wątpliwe jest ponadto, aby planowane nakłady mogły istotnie załagodzić przyczyny kryzysu, a nie tylko jego objawy.

Wykres 2. Wydatki systemu budżetowego FR* na mieszkalnictwo i usługi komunalne w latach 2021–2027

* Łączne wydatki budżetów federalnego, regionalnych i lokalnych oraz państwowych funduszy pozabudżetowych.

Źródło: Ministerstwo Finansów FR.

Na początku 2024 r. Putin zapowiedział przeznaczenie 4,5 bln rubli (ok. 44 mld dolarów) do 2030 r. na rekordowy program modernizacyjny, który ma poprawić jakość usług komunalnych dla 20 mln Rosjan. Według przedstawicieli władz kwota 900 mld rubli rocznie (dwuipółkrotność dotychczasowych

⁹ Я. Суринская, А. Волобуев, Суд изъяс в доход государства доли в энергосбытовой компании Республики Коми, Ведомости, 3.05.2023, vedomosti.ru.

¹⁰ Правительство вдвое сократит расходы на ЖКХ, несмотря на массовые аварии, The Moscow Times, 9.01.2024, moscow-times.ru.

wydatków) będzie wystarczająca, aby rozwiązać problem. Według ostrożniejszych opinii ekspertów szybka poprawa sytuacji będzie jednak bardzo trudna, a powodzenie programu zależy m.in. od wykorzystania odpowiednich instrumentów finansowania (w tym przyciągnięcia znacznych inwestycji), a także dokonania dodatkowych inwestycji w sektorach powiązanych z gospodarką komunalną¹¹. Zarazem tylko w 2025 r. rosyjskie nakłady na obronność i bezpieczeństwo (dane są zapewne dalece niepełne) wynieść mają 17,4 bln rubli (ok. 170 mld dolarów).

Starzejące się mieszkalnictwo

Według ostatnich dostępnych danych (2022 r.) powierzchnia przestarzałego budownictwa w Rosji wyniosła 56,7 mln m² (ok. 1,4% wszystkich zasobów mieszkaniowych), z czego 19,7 mln m² stanowiło tzw. mieszkalnictwo awaryjne – najniższa kategoria stanu technicznego budynków, która wiąże się z zagrożeniem dla mieszkańców. Na początku 2024 r. w takiej kondycji znajdowało się 70 tys. domów (niekiedy problem dotyczy całych dzielnic), gdzie żyło ponad milion osób, z których jedna trzecia zamieszkiwała je przez ponad pięć lat; odnotowano przypadki zawaleń tak klasyfikowanych budynków.

Problem mieszkań awaryjnych jest szczególnie dotkliwy w regionach leżących na północy i Dalekim Wschodzie FR. W najbliższych dekadach w Rosji gwałtownie przybędzie przestarzałych zasobów mieszkaniowych. Wynika to z osiągnięcia tzw. warunkowego maksymalnego okresu użytkowania (maksimum eksploatacji) przez budownictwo mieszkaniowe powstałe w ZSRR od lat 50. do 70. W ten sposób skumulowany wolumen przestarzałej powierzchni mieszkaniowej do 2040 r. może przekroczyć 270 mln m² (ok. 6,5% obecnych zasobów mieszkaniowych w Rosji), z czego ponad 160 mln m² (blisko 4% aktualnych zasobów) będzie musiało ulec likwidacji¹².

Choć władze uruchomiły dwa programy przesiedleń lokatorów z mieszkalnictwa awaryjnego, to ogólna liczba jego mieszkańców będzie prawdopodobnie się zwiększać z uwagi tempo przyrostu wynoszące 2,5 mln m² rocznie (wzrost od 2017 do 2022 r. wyniósł 13 mln m²). Na zrehabilitowanie tego trendu potrzeba, według szacunków, do 220 mld rubli rocznie (mniej niż 1% wszystkich wydatków z budżetu federalnego), tymczasem na pierwszy (sześcioletni) program rząd zamierzał przeznaczyć ze środków federalnych tylko 430 mld, a na drugi – 45 mld rubli.

» W najbliższych dekadach gwałtownie przybędzie przestarzałych zasobów mieszkaniowych. Wynika to z osiągnięcia tzw. warunkowego maksymalnego okresu użytkowania przez budownictwo mieszkaniowe powstałe w ZSRR.

Władze – świadome dotkliwości problemu dla społeczeństwa – starają się stwarzać pozory sprawczości za pomocą środków represyjnych. W 2023 r. wszczęto pięć razy więcej spraw karnych związanych z mieszkalnictwem awaryjnym niż w roku poprzednim, a szef Komitetu Śledczego FR Aleksandr Bastrykin polecił nasilić monitorowanie sytuacji w tym obszarze. Wyniki budownictwa mieszkaniowego (w 2022 r. oddano do użytku ok. 103 mln m², w 2023 r. – 110 mln m², a w 2024 r. – 105 mln m²) stanowią zarazem istotny element prorozwojowej narracji propagandowej kierowanej do społeczeństwa¹³. W 2024 r. opracowano również siostrzany wobec projektu modernizacji infrastruktury komunalnej (i równie optymistyczny w założeniach) program zakładający poprawę sytuacji mieszkaniowej do roku 2030, m.in. poprzez przesiedlenie ponad 1,1 mln mieszkańców.

¹¹ Ю. Малева, *До 2030 года на модернизацию сферы ЖКХ направят 4,5 трлн рублей*, *Ведомости*, 29.12.2024, [vedomosti.ru](https://www.vedomosti.ru).

¹² Н. Густова, *В России резко вырастет объем устаревающего жилья. Что это значит*, *РБК*, 25.09.2023, [rbc.ru](https://www.rbc.ru).

¹³ И. Бушухин, *Замглавы Минстроя Никита Стасишин: «Люди верят в жилье»*, *РБК*, 27.12.2024, [rbc.ru](https://www.rbc.ru).

Moskwa częściowo deleguje zadania w zakresie poprawy mieszkalnictwa na regiony, jednak ich postępy w tej dziedzinie są bardzo nierówne. O ile przez cały 2023 r. w Inguszetii przeprowadzono kapitalny remont zaledwie pięciu budynków wielorodzinnych, a w Kałmucji – 20, o tyle w obwodzie tulskim było to ponad 1 tys., a w obwodzie samarskim – ponad 1,3 tys. W 2023 r. w całej Rosji wyremontowano 47 tys. budynków wielorodzinnych, co stanowi najgorszy wynik od pięciu lat.

Sytuację w mieszkalnictwie dodatkowo komplikują koszty związane z aneksją terytoriów ukraińskich. Przykładowo w tzw. Donieckiej Republice Ludowej ponad jedna czwarta zasobów mieszkaniowych to mieszkalnictwo awaryjne, a na dobrowolne przesiedlenie ludności obwodu chersońskiego do Rosji (ponad 55 tys. osób) Kreml wydał ponad 220 mld rubli, czyli niewiele mniej niż szacowane koszty zapewnienia mieszkań wszystkim sierotom w kraju (w 2022 r. oceniano je na 300 mld rubli; na mieszkanie oczekuje ponad 250 tys. takich osób).

Niewydolna gospodarka odpadami

Rosyjska gospodarka komunalna niedomaga również w sferze zarządzania odpadami. Seria protestów społecznych na tym tle przyspieszyła wprowadzenie w 2019 r. tzw. reformy śmieciowej, obliczonej na usprawnienie niemodernizowanego od kilkudziesięciu lat systemu gospodarki odpadami. Mimo zmian 30% Rosjan od tego czasu odnotowało pogorszenie się sytuacji, a dalsze 27% nie zauważyło poprawy¹⁴. O porażce reformy mówią same władze¹⁵.

Choć w tym czasie udział odpadów komunalnych kierowanych do recyklingu zwiększył się ponad sześciokrotnie (do 13%; w Polsce jest to ponad 40%), to 40% regionów nie robi tego wcale, a niewielki poziom recyrkulacji prowadzi do stałego wzrostu masy składowanych odpadów z gospodarstw domowych (w 2023 r. – o 3%). Wysypiska śmieci w Rosji zajmują obecnie ponad 4 mln ha – obszar porównywalny z powierzchnią Niderlandów, a do 2050 r. mogą zająć 1% terytorium całego państwa, jeśli nie wyeliminuje się problemu nielegalnych składowisk (istnieje ich ponad 10 tys., ich liczba w ostatnich latach spada). Również na tym polu objawiły się konsekwencje wojny na Ukrainie – finansowanie projektu federalnego „Czysty kraj” dedykowanego likwidacji nierejestrowanych wysypisk zmniejszono w 2024 r. o ponad 500 mln rubli, a część zaoszczędzonej kwoty przeznaczono na zakup dronów w ramach programu rozwoju systemów UAV.

Na mocy reformy każdy podmiot federalny wybiera wyłącznego operatora na okres 10 lat. W efekcie lokalne firmy wypierają duży, dobrze ustosunkowani gracze, jak

» Wysypiska śmieci w Rosji zajmują obecnie ponad 4 mln ha – obszar porównywalny z powierzchnią Niderlandów, a do 2050 r. mogą zająć 1% terytorium całego państwa.

w obwodzie wołgogradzkim, gdzie w wyniku nieformalnych nacisków miejscowy podmiot musiał się wycofać z konkursu na rzecz firmy związanej z oligarchą Jurijem Kowalcukiem – postacią z bliskiego otoczenia Putina. Beneficjentem reformy nie stali się więc mieszkańcy, a przedsiębiorstwa powiązane z władzami federalnymi i regionalnymi¹⁶. Centralizacja systemu gospodarki odpadami i związane z nią pole dla korupcji przyczyniają się do regularnych kryzysów w wywozie śmieci, szczególnie dotkliwych w dużych miastach. Problemy z terminowością odbioru odpadów pogłębił odpływ migrantów

¹⁴ Ю. Малева, *Каждый третий россиянин отетил ухудшение ситуации с вывозом мусора*, *Ведомости*, 13.09.2024, vedomosti.ru.

¹⁵ Матвиенко раскритиковала «мусорную реформу», *Ведомости*, 17.12.2024, vedomosti.ru.

¹⁶ Р. Анин, *Люди из окружения президента России поделили между собой мусорный рынок на 2 триллиона рублей*, *Важные истории*, 18.06.2020, istories.media.

zarobkowych w związku z systemowymi szzykanami, jakie spadły na nich po zamachu terrorystycznym w Krasnogorsku¹⁷.

Opuszczanie kraju przez pracowników zagranicznych z Azji Centralnej odbiło się też zauważalnie na zdolnościach rosyjskich miast w zakresie usuwania śniegu, którego opady sparaliżowały duże aglomeracje, np. Kazań, co dodatkowo utrudniało wywóz śmieci. Zimą 2023/2024 r. odnotowano znaczny niedobór dozorców (np. w Moskwie szacowano go na 30–50%). Deficyt pracowników usług komunalnych władze wiązały także z wyjazdem części personelu na wojnę oraz konkurencją o pracownika ze strony zakładów zbrojeniowych, oferujących lepsze zarobki.

Dalsza degradacja gospodarki komunalnej przy ograniczonym potencjale protestu

Jak wskazują wyżej przytaczane badania opinii publicznej, społeczeństwo rosyjskie w swej masie doświadcza na co dzień bytowych niedogodności związanych z kryzysem usług publicznych i niskim poziomem jakości usług komunalnych. Przerwy w dostawach mediów, wysokość taryf komunalnych, problemy w mieszkalnictwie czy niewydolność municypalitetów (terytorialnych jednostek samorządowych) i regionów w zarządzaniu odpadami bezpośrednio dotyczą ludność, mobilizując ją do wystąpień, niezależnie od rosnącej represywności reżimu putinowskiego i niemal zupełnej pacyfikacji struktur społeczeństwa obywatelskiego. W całym kraju regularnie dochodzi do lokalnych protestów na tym tle. Mieszkańcy organizują spontaniczne demonstracje i wiece, blokują drogi, wystosowują petycje i apele, a nawet przeprowadzają strajki głodowe. Takie działania nierzadko wspierają lub (rzadziej) inicjują lokalni niezależni deputowani lub miejscowe struktury partii stanowiących koncesjonowaną opozycję polityczną (przede wszystkim Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej).

Pomimo szzykan ze strony miejscowych władz i organów bezpieczeństwa akty sprzeciwu tego typu niekiedy osiągają swoje cele. Kluczowym warunkiem powodzenia

” Społeczeństwo rosyjskie w swej masie doświadcza na co dzień bytowych niedogodności związanych z kryzysem usług publicznych i niskim poziomem jakości usług komunalnych.

demonstracji jest zainteresowanie ze strony władz centralnych, często postrzeganych przez protestujących jako najwyższa instancja, do której można się zwrócić o interwencję. Przykładowo pozbawieni zimą ogrzewania mieszkańcy Borzji (Kraj Zabajkalski) groźbą strajku głodowego w 2024 r. przyczynili się do przyznania władzom rejonowym przez federalne Ministerstwo Finansów subsydium w wysokości 45,5 mln rubli na przygotowania do kolejnego sezonu grzewczego¹⁸. Rok wcześniej opór mieszkańców kilku podmiotów (m.in. Karelii, Republiki Ałtaju i obwodu kirowskiego) przeciw podwyżce cen usług komunalnych doprowadził do analizy indeksacji w 16 tys. municypalitetach przez Federalną Służbę Antymonopolową¹⁹ i obniżenia stawek w pięciu regionach. Seria protestów w kilkudziesięciu regionach przyspieszyła z kolei wdrożenie tzw. reformy śmieciowej w 2019 r. (zmiany nie poprawiły istotnie sytuacji, demonstracje na tym tle wybuchają regularnie – np. w Dagestanie czy obwodzie archangielskim²⁰).

Akty sprzeciwu, choć częste i liczne, mają przeważnie wydźwięk apolityczny, niewielką skalę i stricte lokalny charakter, dlatego wątpliwe jest ich przeniesienie na poziom regionalny lub ponadregionalny, co wiązałoby się ze zwiększonym ryzykiem politycznym dla reżimu putinowskiego. Choć wybuchy

¹⁷ Zob. M. Popławski, *Tadżykistan: migracyjny wentyl bezpieczeństwa*, OSW, 5.06.2024, osw.waw.pl.

¹⁸ *Жители Забайкалья решили начать голодовку ради подготовки к отопительному сезону*, Сибирь.Реалии, 28.06.2024, sibreal.org.

¹⁹ М. Загайнов, *ФАС начала анализ индексации тарифов ЖКХ в 16 тысячах муниципалитетов РФ*, Российская газета, 1.02.2023, rg.ru.

²⁰ Мусорный полигон, ОВД-Инфо, ovd.info.

społecznego gniewu w związku z postępującą zapaścią gospodarki komunalnej mogą narastać, to nie stanowią jednak poważnego wyzwania dla Kremla, który może odgrywać rolę arbitra i demonstracyjnie karać urzędników niższych szczebli lub podmioty dostarczające konkretne usługi.

Rosnąca awaryjność infrastruktury, starzejące się w szybkim tempie mieszkalnictwo oraz nieefektywny system zarządzania odpadami każą przypuszczać, że kondycja rosyjskiej gospodarki komunalnej w dającej się przewidzieć przyszłości będzie się pogarszać. Jej degradację przyspieszają głęboko sięgająca korupcja i obciążenia finansowe państwa związane z wojną na Ukrainie.

Działania władz mają w dużej mierze charakter doraźny lub pokazowy i jako takie nie wystarczą do kompleksowego rozwiązania problemów, lecz jedynie fragmentarycznej poprawy sytuacji lub załagodzenia objawów zaostrzającego się kryzysu w obrębie gospodarki komunalnej. Kwestią otwartą pozostaje efektywność wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na jej ulepszenie, których zwiększenie w najbliższych latach deklarują władze. Można jednak przypuszczać, że warunki wojenne i korupcja negatywnie odbiją się na realizacji programów modernizacyjnych.